

„jegyre feleltetést”, s helyett osztályozzuk az önálló munkákat vagy az órán írt ellenőrző feladatokat. Időnyeres az is, ha nem egyenként nézzük végig valamennyi példát minden füzetben (ezt valóban nem győzné egy 40–50 fős osztályban tanító nevelő!), hanem kigyűjtjük, hogy kinek jó minden példája, kinek van egy-két, stb. hibája (ez a feladatok számától függ), s ilyen alapon történő csoportosítás szerint osztályozhatók a munkák, s ehhez 5–10 perc elegendő.

Természetesen eleinte vannak döccenők és buktatók az ilyen ellenőrzésben, mert akár figyelmetlenségből (főleg kisebbbknél), akár szándékosságból (inkább nagyobbaknál) maradnak aláhúzatlanul rossz példák, sőt előfordulhat aláhúzott jó példa is. Ezt azonban szoktatással, becsületességre és figyelmességre való neveléssel, szűrőpróbákkal, szomszédok egymásközti ellenőrzésével a minimumra lehet szorítani, sőt (nagyobbaknál) ki is lehet teljes mértékben zárni. Saját gyakorlatomban ezzel nincsen probléma, legfeljebb év elején, ha olyan osztályt veszek át, ahol a nevelő ezt nem így csinálta. Pár hét alatt teljesen megszokják, s később már követelik is az ellenőrzést (ha pl. helyettesítés esetén a nevelő nem így jár el!). Lehet, hogy az egyes munkák napi ellenőrzésében, értékelésében van bizonyos mechanikusság, hiszen mennyiségi alapon történik az osztályozás. Mégis eredményesebb és reálisabb, mint az alkalomadtán történő szerencsés (mázlis) vagy szerencsétlen (peches) feleletekre kapott osztályzatok, valamint sokszor kétes értékű dolgozatjegyek alapján kapott érdemjegyek.

Egy egész éven keresztül végzett értékelési munka — minden hibája ellenére is — sokkal megbízhatóbb képet ad a tanulóról, mint a ritkán kapott, s aztán árnyékként kísérelő rossz jegyek, vagy az érdemtelenül szerzett jó osztályzatok. Azonkívül jobban megismerjük a tanulót is, és nem téveszt meg, ha egyszer-másszor „kiugrik” akár felfelé, akár lefelé.

Tanulóim igazságosnak, jónak tartják, s úgy gondolom eredményesebb is munkám, mint enélkül volna. Sokat javult a tanulók önállóságra való törekvése, logikus gondolkodása, példamegoldó készsége, s a rendszeres ellenőrzés, értékelés, érdekeltté teszi őket, ambicionálja igyekezetüket.

SZIGETI JÁNOS

igazgatóhelyettes, Hódmezővásárhely

Az ismétlő-rendszerező-órák néhány kérdése az általános iskolai történelemtanításban

Az ismétlő-rendszerező órák jelentőségére és aktualitására hívja fel a figyelmet Rózsa József tanulmányi felügyelő a Pedagógiai Szemle 1962/10. számában, és mint írja: „Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az ismétléseknek nincs elég súlya, tekintélye, s ez különösen nyugtalanító most, amikor oktatásügyünk továbbfejlesztése megkezdődött.” A cikkíró a továbbiakban ezen a téren a változtatás szükségességét hangoztatja. Ha a tanítási órák rendszerének tartalmi összefüggései nem világosak a tanár előtt, ha nem érti alaposan az ismétlés célját, akkor könnyen bekövetkezik — Rózsa József szavaival — „az ismétlő órákon előmlő száraz unalom és egyhangúság”. Rózsa József élesen bírálja a mechanikus emlékezeten alapuló ismétlő-rendszerező órát.

Igaza van a cikkírónak, mert ennek az óratípusnak nem az a célja, hogy a már tanult ismereteket a tanulók az unalomig ismételjék, mivel ez nem vezethet el a tanulók gondolkodásának fejlesztéséhez. A tanulók gondolkozási fokának nem szabad megállnia az emlékezés talaján, hanem feladatmegoldó képességűvé kell válnia. A pszichológiai vizsgálatok is ezt bizonyítják. „A gondolkodás — a feladatmegoldás fokán — a valóság olyan tényeire és összefüggéseire is képes rávilágítani, amelyek az érzékelés vagy az emlékezet előtt szükségszerűen rejtve maradnának.” (Kis lélektan. Gondolat kiadó, BP. 1961. 68. l.)

Nagy Sándor egyetemi tankönyvében írja, hogy az ismétlő-rendszerező órák általános célja a tanult anyag rögzítése, ismétlése, rendszerezése, elmélyítése. Megemlíti az általánosítások szerepét ennél az óratípusnál: „Néha előfordul, hogy az ilyen órában újabb általánosítás is történik, és néhány olyan összefüggés feltárása, amelyeket a téma egyes óráin nem tudunk kellően megvilágítani.”

Nézzünk erre példát! A VII. osztályban A kapitalizmus győzelme, a munkásosztály és a tudományos szocializmus kialakulása (1789—1848.) c. anyagot 8 órában dolgoztuk fel, a 9. pedig ismétlő-rendszerező óra volt. A tanulók az eddigi történelmi tanulmányaik során már megismerkedtek a feudális társadalom jellemző vonásaival. A feudalizmus és a kapitalizmus összefüggéseinek, különbségének megvilágítására azonban most kerülhet sor. Erre legalkalmasabbnak az összehasonlításon alapuló rendszerezés látszik.

FEUDALIZMUS

KAPITALIZMUS

— Osztálytársadalmak —

Alapja:

Feudális földtulajdon.

Tőkés magántulajdon, mint a haszon forrása.

Alapvető osztályok:

földbirtokosok ← → jobbágyág

tőkések ← → proletariátus

Jellemzői:

1. Természeti gazdálkodás, majd egyszerű árutermelés.
2. A technika alacsony színvonala, lassú fejlődés.
3. A jobbágyok röghözköttése, függése a földesúrtól.
4. Robotmunka.

1. Gépi tömegtermelés.
2. Gépesítés, a technika rohamos fejlődése.
3. A proletárok termelő eszközzel nem rendelkeznek.
4. Az emberi munkaerő is áruvá válik (bérmunka).

Az ismétlő-rendszerező óráknak sajátos módszere a *rendszerező beszélgetés*. A tanár kérdései mindig konkrétak és félreérthetetlenek legyenek. A lényegre mutatassanak rá, és hívják fel a figyelmet a tananyag legfontosabb összefüggéseire. Rózsa József szerint: „Akkor jó a kérdés, ha pontosan körülhatárolt, s a tanulók világosan látják: mit, milyen szempontból kell vizsgálniok.” A tanár részéről problémafelvető kérdések hangozzanak el, a tanulók feleletei pedig problémamegoldó válaszok legyenek. A kérdésekkel nem az a célunk, hogy az egyszer már tárgyalt anyagot reprodukáljuk, hanem az, hogy elmélyítsük, átfogó szempontok szerint minőségileg magasabb szinten, mennyiségileg tömörített formában tárgyaljuk.

Pl.: Az 1848–49-es polgári forradalom és nemzeti szabadságharc c. témakör ismétlésekor az alábbi átfogó kérdéseket adhatjuk fel.

- Miért került sor forradalomra Magyarországon 1848-ban?
- Hogyan próbálta megoldani az 1848-as forradalom a reformkorszak alapvető kérdéseit?
- Miért nem sikerült teljesen megoldani a jobbágyfelszabadítást?
- Miért került sor a szabadságharcra?
- Mivel magyarázható a tavaszi hadjárat győzelemsorozata?
- Hogyan válaszolt a nemzet a Habsburgok esküszegő politikájára?
- Miért nem alakult ki még szorosabb nemzeti egység a Függetlenségi Nyilatkozat után?
- Hasonlítsuk össze a magyar és az európai forradalmak menetét 1848–49-ben!

•Egy-egy témakör feldolgozása során az egyes órák már magukban hordozzák azokat az általános összefüggéseket, absztrakciókat, amelyek az ismétlő órán a rendszerezésből bontakoznak ki, s amelyek a tárgyalt történelmi időszak lényegét adják. Veres Judit hangsúlyozza: „Az ismeretek rendszerezése és ismétlése a történelem tanításában jelentse mindig nagyobb és átfogóbb összefüggések felismerését. A nagyobb összefüggések felismerése függ a tanult anyagtól, a történelmi korok és korszakok belső tartalmától, a történelmi fejlődés menetétől és nagyobb állomásaitól, mint amilyenek pl. a forradalmi változások. Éppen ezért lényeges tartalmi, minőségi szintkülönbségnek kell lenniök a történelem órák menete közben, végén, a tanév folyamán korábban vagy későbbi időpontban tartott ismétlő-rendszerezések között.”

Vizsgáljuk meg, hogy az ismétlő-rendszerező órán hogyan bontakozik ki az egyes órákon elsajátított tényanyagból a történelmi összefüggések felismertetése!

A VIII. osztályban Az ellenforradalmi korszak c. fejezetet 7 órában tárgyaltam:

- 1–2. óra: Az ellenforradalom hatalomra jutása és megszilárdítása.
3. óra: Dolgozó népünk helyzete. A munkásosztály harca a kommunisták vezetésével.
4. óra: A fasizmus hatalomra jutása Németországban.
5. óra: A gazdasági világválság hatása Magyarországon.
6. óra: A nyílt fasizmus előretörése Magyarországon.
7. óra: A KMP harca a fasizmus ellen a nemzeti összefogás érdekében.

Utána ismétlő-rendszerező órát tartottam. Az alábbiakban közlöm az óra didaktikai és nevelési célját, majd az óra menetét.

Didaktikai cél: Az ellenforradalmi korszakról tanult ismeretek megszilárdítása, rendszerezése, a történelmi gondolkodás fejlesztése. Annak a végső képnek a megrajzolása, hogy a népellenes fasiszta bel- és külpolitika miként vezetett szükségszerűen a szovjetellenes háborúban való részvételhez.

Nevelési cél: A tanultak összegezése alapján tanulóink meggyőződéssel ítélik el az ellenforradalmi rendszer népellenes bel- és külpolitikáját, ugyanakkor érzézik át a kommunisták rendszer elleni harcának hősiességét.

AZ ÓRA MENETÉNEK VÁZLATA

I. A történelmi helyzet

1. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, a Szovjetunió megalakulása.
2. A kapitalizmus válsága (európai forradalmak 1918–19.), ideiglenes megszilárdulása, a gazdasági világválság (1929–33.)
3. A fasizmus hatalomra jutása Németországban.

II. Az ellenforradalmi rendszer uralomra jutása és megszilárdulása

1. A fehér terror.
2. A rendszer támaszai.

III. A rendszer jellemző vonásai és főbb sajátosságai

1. A belpolitikában.
2. A külpolitikában.

IV. A haladó erők harca a rendszer ellen

1. A kommunisták harca az illegitimitásban, különös tekintettel a gazdasági válság időszakára.
2. Harc a munkásegységért és a fasisztaellenes népfrontért.

Már az anyagelrendezés is az összefüggések átfogóbb, mélyebb felismertetését szolgálja. Nem a tankönyvi sorrendet követtük, hanem a szorosan összetartozó anyagrészeket együvé csoportosítottuk. (Pl.: a világpolitikai- és gazdasági helyzet fő vonásai; a haladó erők harca a rendszer ellen.) Sőt a történelmi helyzet megrajzolásához visszanyúltunk korábbi témakörökhöz is: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme; a Szovjetunió megalakulása, a szocializmus győzelme. Ezek az események ugyanis döntő módon meghatározzák korszakunk jellegzetességeit, ezért e problémákat felvetni éppen a mélyebb megértés érdekében elengedhetetlennek láttuk.

Az ismétlés-rendszerezés feldolgozása során jutunk el azokhoz a végső általánosításokhoz, amelyek a korszak lényegét tartalmazzák, s amelyeket az óra végére elkészülő táblai vázlatban fogalmazzunk meg.

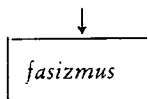
A tábla képe az óra végén

AZ ELLENFORRADALMI KORSZAK

(1919—1938.)

1. Kapitalista világ

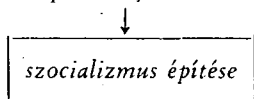
általános válság

háború!

Szovjetunió

győztes proletárforradalom

2. Az ellenforradalom terrorral és bazaárulással jutott hatalomra.

3. Az uralkodó osztályok (nagybirtokosok, nagytőkészek) támogatói:

- osztályáruló SZDP vezetők
- klerikális reakció
- imperialista nagyhatalmak $\left\{ \begin{array}{l} \text{fegyveres} \\ \text{gazdasági} \end{array} \right\}$ segítségé

4. Népellenes belpolitika → 3 millió koldus

külpolitika

Magyarország a „tengelyhatalmak” oldalán

út a pusztító világháború felé!

5. A haladó erők harcát a kommunisták vezették.

A tanulóknak írásbeli házi feladatot is adhatunk. Vigyáznunk kell azonban arra, hogy elegendő idő álljon rendelkezésükre a feladat elkészítéséhez, s hogy az ismétlés-rendszerezés szóbeli házi leckéjének anyagát egészítse ki. Ha gyűjtő munkáról van szó, már pár tanítási órával előbb jelöljük ki a feladatot.

Milyen feladatok lehetnek ezek?

Gyűjtsenek a tanulók olyan irodalmi alkotásokat, amelyek egy-egy történelmi korszak eseményeiről szólnak. Írják le a füzetükbe a művek címét és íróját.

Készítsenek összefoglaló-rendszerező táblázatokat (kronológiai táblázat).

Egy-egy történelmi eseménnyel kapcsolatban gyűjtsék össze a helytörténeti vonatkozásokat.

Az alábbiakban közlünk egy kronológiai táblázatot.

Az 1848–49. évi polgári forradalom és szabadságharc

Évszám	Történelmi események		
	európai	magyarországi	
1848.	<i>Párizs: polgári forradalom</i>		
febr. 24.			
márc. 3.		Kossuth felirati javaslata	
márc. 13.		<i>Az első bécsi forradalom</i>	
márc. 15.		A pesti polgári forradalom Az országgyűlési küldöttség Bécsbe megy	
márc. 23.		Jellasics kinevezése horvát bánná	
márc. 30.		Nagyarányú tömegtüntetések Pesten	
márc. 31.		A király jóváhagyja a követeléseket	
ápr. 11.		A törvények szentesítése	
június		A párizsi proletariátus leverése	A szerb felkelés kezdete
július 11.			Kossuth beszéde az első népképviseleti országgyűlésen
szept. 6.			Az ötforintos bankjegyek kibocsátása
szept. 11.			Jellasics támadása

Évszám	Történelmi események	
	európai	magyarországi
szept. 24.		Kossuth toborzó körútra indul
szept. 28.		Leszámolás Lamberggel
szept. 29.		A pákozdi—sukorói győzelem
okt. 6.	A második bécsi forradalom	
okt. 30.		A schwechati vereség
okt. 31.	A bécsi forradalom leverése	
dec.		Windischgraetz támadása
1849. jan. 1.		A Honvédelmi Bizottmány és az or- szággyűlés Debrecenbe megy
jan. 5.		A főváros eleste
febr. 27.		A kápolnai vereség
márc. 4.	Az „olmützi alkotmány”	
ápr.	Windischgraetz leváltása	A tavaszi hadjárat
ápr. 14.		A Függetlenségi Nyilatkozat
máj. 21.		Buda bevétele
jún.		Cári intervenció — Haynau támadása.
júl. 31.		A segesvári ütközet
aug. 9.		A temesvári vereség
aug. eleje		Kossuth és a kormány lemondása
aug. 13.		A világosi fegyverletétel